

ERDÉLY ÉS AZ ERDÉLYI ROMÁN FÖLDREFORM

A NEMZETISÉGI KÉRDÉS újabb statisztikai vizsgálata népességi és népesedési viszonyok feltárása mellett a nemzetiségi társadalmak alkati különbözőségére is rámutat; így azon igyekszik, hogy megállapítsa az egyes nemzetiségek művelődési súlyát, társadalmi rétegződését és gazdasági lehetőségeit, mert pusztán a népességi és népesedési adatokból összeállított számsorok csak mennyiségi összehasonlításra és következtetésre adnak alkalmat, ámbár éppen a nemzetiségi kérdésben a minőségi viszonylat legalább olyan fontos, mint a mennyiségi összevetés.

Erdély¹ szempontjából is elégtelen, ha csak azt tudjuk, hogy ennek az országrésznek 1910. évi 5,257.467 főnyi lakosságából 1,661.805 (31,6%) magyar, 564.789 (10,8%) német és 2,829.454 (53,8%) román, mert e számokban kifejezett nemzetiségek művelődési, társadalmi és gazdasági értékmérője nem a számok mellé írt arányszám (31,6–10,8–53,8), hanem e nemzetiségek műveltségében, társadalmi és gazdasági viszonyaiban rejlő erő értéke, mely lényegesen különbözik a népességi arányszámtól.

Ime, nemzetiségeink műveltségi súlyának kiszámított értéksora²

	népességi arány	átlagos műveltségi súly	eltérés
e z r e l é k			
magyar	545	635	+165
német	104	121	+163
román	161	85	-472

A honfoglaló és őslakó magyarság évezredes kultúrája s a hazai németiség, elsősorban a XIII. század második felében Erdélybe tele-

¹ Erdély alatt most és a következőkben mindig csak a történeti Erdélyt értjük, tehát a Királyhágón túli területet. Megyéenként idetartozik: Alsó-Fehér, Beszterce-Naszód, Brassó, Csik, Fogaras. Háromszék, Hunyad, Kisküküllő, Kolozs, Maros-Torda, Nagyküküllő, Szeben, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos és Udvarhely vármegye.

² Hollós István dr.: A magyarság műveltségi súlya és szociális helyzete a régi Magyarországon. M. Stat. Szemle, 1936, XIV. évf. 12. sz. 999.– E tanulmány megjelent angol nyelven is a *Journal de la Société Hongroise de Statistique* 1936. évi 2–3. számában.

pített szászok azóta is zavartalanul fejlődő művelődési élete tükröződik ezekben az arányszámokban s ugyancsak jellemző a románok alacsony arányszáma. Miként a mellékelt foglalkozási statisztikából is kitűnik, *Erdélyben a románság alakulása külön törvényű.* A magyar és a német társadalom azonos irányban halad, kultúrájuk erős vezetőréteget, értelmiséget dob a felszínre, civilizációs törekvéseik pedig a városiasodás és a polgárisodás jelenségeivel járnak együtt. A románság társadalomképét viszont még a mai nap is meghatározza az a tény, hogy e nép Erdély területére történt tömegesebb beszivárgása kezdő időszakától, a XIII. századfordulótól számítva négy évszázadon át, a XVIII. század elejéig alig kapcsolódik be Erdély művelődési életébe, nincsenek művelődési eszményei (akárcsak a nép zömének túl a Kárpátokon, Havaselvén és Moldvában) s az utóbbi két évszázad sok külső segítsége (egyházi síkon: a

Foglalkozási csoportok Erdélyben (1910³)

Foglalkozási csoport	Összes	Magyar	Német	Román
	k e r e s ő n é p e s s é g			
Őstermelés	834.890	216.044	58.929	546.335
Ipar-forgalom ⁴	200.842	106.702	29.308	55.505
Közszolgálat stb. ⁴	31.658	19.409	4.616	7.452
Véderő	20.208	9.214	2.682	7.810
Napszámosok	23.185	8.276	701	12.333
Házi cselédek	44.076	23.732	2.398	17.632
Egyéb és ismeretlen	25.167	13.251	4.115	6.635
Összesen	1,180.026	396.628	102.749	653.702
	%			
Őstermelés	100,0	25,8	7,1	65,4
Iparforgalom	100,0	53,1	14,5	27,6
Közszolgálat stb.	100,0	61,3	14,5	23,5
Véderő	100,0	45,6	13,2	38,6
Napszámosok	100,0	35,7	3,0	53,2
Házi cselédek	100,0	53,8	5,4	40,0
Egyéb és ismeretlen	100,0	52,6	1,6	26,3
Összesen	100,0	33,6	8,7	55,4

³ M. Stat. Közl. Ujs. 56. k.

⁴ Ipar-forgalom = bányászat és kohászat, ipar, kereskedelem és hitel, közlekedés. – Közszolgálat stb. = közszolgálat és szabadfoglalkozások.

Társadalmi rétegek Erdélyben (1910) ⁵

Foglalkozási csoport:	Összes	Magyar	Német	Román
	kereső népesség			
Birtokosok és bérlők	579.030	140.807	52.955	384.608
Iparforgalmi önállók	69.329	35.866	11.732	17.948
<i>Önállók</i>	<i>648.359</i>	<i>176.673</i>	<i>64.687</i>	<i>402.556</i>
<i>Véderő</i>	<i>20.208</i>	<i>9.214</i>	<i>2.682</i>	<i>7.810</i>
Gazdasági ⁶ } tiszt- Iparforgalmi } viselők	1.064	875	117	64
Közszolgálat stb.	8.079	5.680	1.778	526
<i>Értelmiség</i>	<i>31.658</i>	<i>19.409</i>	<i>4.616</i>	<i>7.452</i>
<i>Értelmiség</i>	<i>40.801</i>	<i>25.964</i>	<i>6.511</i>	<i>8.042</i>
Gazd. cselédek, munkások ⁷	254.796	74.362	5.857	161.663
Iparforgalmi s. személyzet	123.434	65.156	15.798	37.031
Napszámosok	23.185	8.276	701	12.333
Házi cselédek	44.076	23.732	2.398	17.632
Egyéb és ismeretlen ⁸	25.167	13.251	4.115	6.635
<i>Cselédek, munkások*</i>	<i>470.658</i>	<i>184.777</i>	<i>28 869</i>	<i>235.294</i>
Összesen:	1,180.026	396.628	102.749	653.702
% (a társadalmi réteg összes számához képest)				
Önállók	100,0	27,2	9,9	62,1
Véderő	100,0	45,6	13,2	38,6
Értelmiség	100,0	63,6	15,9	19,7
Cselédek, munkások	100,0	39,2	6,1	49,9
Összesen:	100,0	33,6	8,7	55,4
% (a nemzetiség összes számához képest)				
Önállók	54,9	44,5	62,9	61,5
Véderő	1,7	2,3	2,6	1,2
Értelmiség	3,4	6,5	6,3	1,2
Cselédek, munkások	39,8	46,6	28,1	35,9
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

⁵ M. Stat. Közl. Új. s. 56. k.⁶ Ide számítva az erdészet és szénégetés körében alkalmazott tisztviselők is.⁷ Ide számítva az erdészet és szénégetés körében alkalmazott s. személyzet.⁸ Mind bizonytalan egzisztenciák. Vö. M. Stat. Közl. Új. s. 48. k. Ált. jelentés.

* Valamint a bizonytalan egzisztenciák.

gör. kat. egyház létesítése, iskolai téren: a nemzetiségi vidékek iskolahálózatának kiépítése, gazdasági téren: a fellendülő bánya- és nagyipar gócainak s a kiépülő vasuti és közuti hálózat hozzájuk való közelsége) mind kevés az évszázados elmaradottság pótlására s így az erdélyi románság az ősi primitív életformát nagy tömegeiben még ma sem haladta túl. Természetes tehát, hogy társadalmi képletének elemei nem mutatják a magyar és német társadalom arányait; értelmisége és polgári csoportjai kis számúak, ámbár igaz, hogy az őstermelésben fölényes a helyzete; míg a románság erdélyi arányszáma 55,4%, addig az erdélyi őstermelésben a románság részesedése 65,4%-os s ez azt jelenti, hogy amíg *Erdélyben száz keresőre 70,7 őstermelő jut*, addig száz román keresőre 83,5 őstermelő s ez az arányszám annál többet jelent, minél inkább meggondoljuk, hogy száz magyar kereső közül csak 54,4 és száz német kereső közül csak 57,3 az őstermelő.

AZONBAN sem az előbbi fejtegetésből, sem a táblázat bemutatta vázlatos társadalmi képletből nem következik a román társadalomelemzők ama kedvenc tétele, hogy az erdélyi románság, főként az annak túlnyomó többségét jelentő erdélyi román őstermelő réteg – az elnyomás, háttérbeszorítás stb. következtében – hátrányosabb helyzetben lett volna a magyarságnál és a németségénél. Sőt előbbi adataink némelyike éppen az ellenkezőjét bizonyítja, hiszen a napszámosok, házicselédék, valamint a külön meg nem nevezett és ismeretlen foglalkozásuk csoportjait összevonva, megállapíthatjuk, hogy e bizonytalan létalappal rendelkező foglalkozási ágakban a magyarság részesedése 48,9%-os (ámbár arányszáma csak 33,6%), a németség részesedése 7,8%-os (arányszáma 8,7%) a románság részesedése pedig 39,6%-os (arányszáma 55,4%). Tehát ezekben a foglalkozási csoportokban *csak a magyarság helyzetét mondhatjuk hátrányosnak*, mert e csoportok aránya a magyarság társadalmi képzetében a legnagyobb; a fenti bizonytalan létalappal rendelkező foglalkozási ágakhoz.

minden	100 magyar	kereső	közül	11,3
„	100 német	„	„	7,0
„	100 román	„	„	5,5 tartozik.

De hogy szemléltetőbbé tegyük a társadalmi alkat e kérdésért minden vonatkozásában, a közölt statisztikai tábla mellé újabbat szerkesztünk, amelyben az itt szóba hozható foglalkozási csoportokat elemekre bontjuk. E szerint száz keresőhöz viszonyítva:

	önálló (bírtokos, iparforgalmi)	véderőhöz tartozó	értelmiségi	cseléd, munkás, bizonytalan egzisztencia
magyar	44,5	2,3	6,5	46,6
német	62,9	2,6	6,3	28,1
román	61,5	1,2	1,2	35,9
<i>átlag</i>	<i>54,9</i>	<i>1,7</i>	<i>3,4</i>	<i>39,8</i>

Az önálló keresők sorában tehát az uralkodó (az ellenséges érületű propaganda fogalmazásában: elnyomó) nemzet alul marad, a proletár-népességben pedig felülkerekedik. Az elnyomásról panaszkodó nemzetiség viszont az önálló keresők sorában majdnem a társadalmilag szerencsésen tagolt németiség magas arányszámát éri el s proletáriátusa jóval kevesebb, mint az erdélyi átlag. A számok ridegek és igazságosak! Ugyanezt a képet kapjuk, ha adatainkat nemzetiségi arányszámainkkal vetjük össze. Az egyes nemzetiségek erdélyi arányszáma legyen egyenlő százzal s íme, az alábbi jellemző számsorhoz jutunk:

	magyar	német	román
Önálló (birtokos, ipar-forgalmi)	80,9	113,8	112,1
Véderőhöz tartozó	135,7	151,7	69,6
Értelmiségi	189,2	180,4	35,5
Cseléd, munkás, bizonytalan egzisztencia	116,6	70,1	90,0
<i>Kereső népesség</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Természetesen az erdélyi proletáriátus nagyobb részét (54,1%-át) a gazdasági cselédek, mezőgazdasági munkások, valamint az erdészet és szénégetés körében alkalmazott segéd személyzet jelenti. Ez már országrészünk agrárjellegéből következik. A magyar proletáriátus 40,2%-a, a német proletáriátus 20,3%-a, a román proletáriátus 68,7%-a tartozott a mező- és erdőgazdaság körébe.

ENNEK AZ UTÓBBI JELENSÉGNEK azonban nem ellenpólusa az erdélyi feudálizmus, annál is inkább nem, mert ilyen e fenti adatok származási idején már jóformán nincs is.

Az erdélyi földkérdéssel foglalkozó román vagy románbarát „tudományos” művek⁹ a birtokmegosztás megítélésében általánosan azt az alapvető hibát követik el – a feudálizmus bizonyíthatósága érdekében – hogy csak a birtokok összesítő adatait közlik. Mert ennek alapján¹⁰ rá lehet mutatni arra a jelenségre, hogy a 3.514 száz holdon felüli birtokos tulajdonában 1.976.761 kat. hold volt, vagyis a birtokosok 0,8%-a a földtulajdon 32,1%-át mondhatta magáénak, sőt – hogy az ellentétek még élesebbek legyenek – azt is ki lehet emelni, hogy a 385 ezer holdon felüli birtokos tulajdonában 1.125.305 kat. hold volt, vagyis a birtokosok 0,08%-a a földtulajdon 18,3%-át mondhatta magáénak. Részletezve:

⁹ Pl.: *Constantinesco, Mitita*: L'évolution de la propriété rurale et la réforme agraire en Roumanie (1925); *Petrini, Emil*: Reforma agrară. Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918–1928 (1929) I. 285–314.; *Mitrany, David*: The Land and Peasant in Rumania. The War and the Agrárreform 1917–1921 (1931).

¹⁰ A Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája. IV.: A gazdaságok megosztása jelleg és nagyság szerint. 1900. és M. Stat. Közl. Uj. f. XXIV. k.

	a gazdaságok	
	összes száma	területe (k. hold)
1 holdon alul szántóföld nélkül	45.404	12.915
1 „ „ szántófölddel	36.581	19.445
1 – 5 holdig	135.669	378.659
5 – 1 0 „	101.356	734.685
1 0 – 2 0 „	89.579	1,259.753
2 0 – 5 0 „	46.611	1,348.398
5 0 – 1 0 0 „	6.326	419,099
1 0 0 – 2 0 0 „	1.664	230.083
2 0 0 – 5 0 0 „	1.062	331.870
5 0 0 – 1 0 0 0 „	403	289.503
1000 holdon felül	385	1,125.305
<i>Összesen</i>	<i>465.040</i>	<i>6,149.715</i>

Azonban Erdély földje hegyes-völgyes birodalom, amelynek jelentékeny része nem mezőgazdasági terület:

szántóföld	2,621.472	} 68,4%
kert	160.652	
rét	1,427.870	
szőlő	44.104	0,7
legelő	593.413	} 28,9
erdő	1,185.541	
nádas	6.090	
nem termő	110.573	1,8
<i>összesen</i>	<i>6,149.715</i>	<i>100,0</i>

Erdélyi viszonylatban tehát a legkevésbé sem tárgyilagos a gazdaságok összes területére vonatkozó adatok alapján ítélkezni, különösképpen akkor, amikor az alapul szolgáló statisztikából más is világosan kiolvasható. Nevezetesen:

A birtoktípusok és a művelési ágak összefüggése Erdélyben (1895)

Művelési ág	Az oldalt megnevezett művelési ág			
	összes területe kat. hold	összes területéből esik (%-ban)		
		100 holdon aluli	100–1000 holdas	1000 holdon felüli
g a z d a s á g o k r a				
Szántó–kert–rét	4,209.994	83,3	10,6	6,0
Legelő–erdő	1,778.954	31,7	21,5	46,8
Egyéb	160.764	88,4	9,3	2,1
Összesen	6,149.715	67,8	13,8	18,3

Vagyis: Erdélyben a nagybirtok túlnyomó részben legelő és erdőbirtok, sőt a középbirtoknak is jelentékeny része ezekre a művelési ágakra esik. Számszerűleg:

%	szántó, kert		
	és rét	legelő és erdő	egyéb
nagybirtok (1000 holdon felül)	22,6	74,0	3,3
középbirtok (100–1000 holdig)	52,6	44,9	2,4
kisbirtok (5–100 holdig)	83,7	14,2	2,0
törpebirtok (5 holdon alul)	87,7	7,3	4,9
<i>általában:</i>	<i>68,4</i>	<i>28,9</i>	<i>2,6</i>

KÉRDÉS most azonban, hogy ez a földterület méltányosan osztott-e meg az erdélyi nemzetiségek között. Ha tekintetbe vesszük azt a körülményt, hogy az 1848. évi jobbágyfelszabadítás és föld-reform elsősorban és kizárólag a román nép javát szolgálta s akkor a románság másfélmillió kat. hold mezőgazdasági ingatlan tulajdonába került¹¹ s figyelünk arra a nagy birtokvásárló mozgalomra¹², mely annyira aggasztotta a háború előtti magyar birtokpolitikásokat, még

A földtulajdon és a nemzetiségek (1916)

Kategória	A kis- és középbirtokok			
	összes mező gazdasági és legelő- területe	összes mezőgazdasági és legelő- területéből		
		magyar	német	román
		anyanyelvű tulajdonos kezén van		
		katasztrális holdakban		
5 holdon alul	1,400.089	327.039	84.788	997.262
5–10 holdig	1,190.060	274.550	100.936	815.574
10–50 „	1,384.860	379.524	169.575	835.761
50–100 „	52.487	20.187	8.075	24.225
100–200 „	142.944	100.812	9.423	32.596
200–300 „	101.085	71.789	7.147	15.890
300–500 „	130.448	111.006	5.376	14.066
500–1000 „	204.364	180.003	7.725	16.636
Összesen:	4,616.337	1,470.910	393.045	2,752.010
%	100,0	31,8	8,5	59,6

¹¹ Vö. *Sebess Dénes dr.* adataival: Új-Románia földbirtokpolitikája Erdélyben, 50.

¹² Vö. *Gróf Bethlen István:* Az oláhok birtokvásárlásai Magyarországon az utolsó 5 évben (1912); *Tokaji László:* Eladó ország (1913). Tokaji birtokonkénti részletezésben kimutatja, hogy 10 év alatt az erdélyi románság 719 magyar birtokot vásárolt meg s így mintegy 57,5 millió korona értékű 166.391 kat. hold magyar terület birtokába jutott.

adatok híján is bátran mondhatnánk, hogy a földterület megoszlása bizonyára méltányos volt. És valójában az előző lap statisztikája is ezt bizonyítja.

Ha a gazdálkodás alapját képező mezőgazdasági és legelőterület már vizsgált helyzetképét összevetjük az 1916-ban ezekre a művelési ágakra vonatkozó összeírás¹³ eredményeivel, úgy találjuk, hogy e területekből

	1895-ben		1916-ban	
	absz. szám	%	absz. szám	%
kis- és középbirtokra esett	4,420.545	91,2	4,616.337	95,5
nagybirtokra esett	426.966	8,7	216.391	4,4
<i>összesen</i>	4,847.511	100,0	4,832.728	100,0

A 95,5%-nyi kis- és középbirtok összes mezőgazdasági és legelőterületének viszont közel 60%-a a románság tulajdonában volt (nemzetiségi arányszám: 55,4), a németek részesedése 8,5%-os (nemzetiségi arányszám: 8,7), a magyarságé közel 32%-os (nemzetiségi arányszám 33,6). Itt ellenkező érvelés nincs! Mert a belső megoszlás az egyes kategóriák között már nem nemzetiségközi probléma, hanem az egyes nemzetiségeket külön érdeklő birtokpolitikai kérdés. Az 1000 holdon felüli magánbirtok pedig mind mennyiségileg, mind pedig uralkodó művelési ágainál fogva ez arányszámok terén jelentőséggel nem bír. Nevezetesen:

1000 holdon felüli birtokok jellege	Mezőgazdasági	Legelő	Erdő	Összes
	terület kat. holdakban			
Községi birtok	38.804	327.002	997.608	1,437.356
Közbirtokosság	10.387	178.766	652.926	864.530
Állami birtok	27.072	52.282	460.493	544.735
Egyházi } birtok	32.218	14.675	66.804	115.955
Alapítványi				
Iskolai				
Hitbizomány	10.529	11.234	58.063	80.695
R. t. birtok	7.940	8.273	54.732	71.361
<i>Összesen</i>	<i>126.950</i>	<i>592.232</i>	<i>2,290.636</i>	<i>3,114.632</i>
<i>Magánbirtok</i>	<i>216.391</i>	<i>130.407</i>	<i>511.625</i>	<i>890.595</i>
Mindössze	343 341	722.639	2,802.261	4,005.227

Bár a magánkézen levő nagybirtok túlnyomó többsége (93,7%) magyar tulajdonban volt s a románság és a németiség részesedése csak 4,8, illetve 1,5%, mégis – tekintetbevéve a mezőgazdasági és

¹³ L. Jakabffy Elemér dr.: Erdély statisztikája (1923), 28–29, illetve Oberding József György dr.: Az erdélyi agrárreform (1930), 4–6.

legelőterület kis mennyiségét – ezek a számok előbbi arányszámainkat valójában csak elenyésző mértékben befolyásolják:

	Részesezés a mezőgazdasági és legelőterületből%-ban		
	magyar	német	román
Kis- és középbirtok	31,8	8,5	59,6
Összes birtok	36,2	8,0	55,7
<i>Nemzetiségi arányszám</i>	33,6	8,7	55,4

Megállapíthatjuk tehát, hogy Erdélyben az utolsó évszázadok folyamán, az 1914–18. évi világháború idejéig olyan földbirtokpolitikai változások mentek végbe, amelyeknek következtében *a különböző birtoktípusok egészséges összhangja alakult ki s a birtokok nemzetiségi megosztásában is megvalósult az egyensúly.* Legfőbb olyan beavatkozásra volt még szükség, hogy a mezőgazdasági népesség arányosan oszljék meg Erdély különböző tájegységein; így elsősorban a túlnépesedett székelységnek kellett volna *kolonizációs* területeket megjelölni Erdély középső és nyugati részén. Általában ezidőtájt (1916 körül) egy esetleges földreformnak csak *kiigazító* jellege és jelentősége lehetett volna, mert *az erdélyi földreformot elvégezte maga a történelem* – egyfelől az 1848. évi jobbágyfelszabadítással és földosztással, másfelől azzal a tágkeblű földbirtokpolitikai liberalizmussal, amely nemcsak megengedte, de egyenesen elősegítette a bármilyen nemzetiségű szorgalmas vagy pénzzel ellátott mezőgazda földszerzését és terjeszkedését.

A HÁBORU UTÁNI ROMÁN FÖLDREFORM azonban ezekkel a kétségekbe nem vonható társadalmi és gazdasági tényekkel egyáltalán nem törődött s kiindulva abból az irányzatos társadalomtörténeti felfogásból, hogy Erdélyben a rendi korszak feudálizmusa uralkodik s rendíthetetlenül azt hirdelve, hogy e feudálizmus egyfelől proletár-sorsra juttatta az erdélyi románságot, másfelől megakadályozta az erdélyi románság természetes fejlődését és terjeszkedését, az 1921. évi agrártörvénnyel kisajátítást rendelt el, majd ennek alapján 1925-ig

Erdélyben	1,007.126 kat. hold
a keletmagyarországi és bánági részekén	<u>1,487.459 kat. hold</u>
<i>összesen</i>	<i>2,494.585 kat. hold</i>

területet kisajátított¹⁴ s későbbi eljárásokkal a kisajátított területet *3,192.508 kat. holdra* növelte¹⁵. Itt a szempont természetesen nem a társadalmi és gazdasági szükségesség, hanem *a politikai és nemzeti elfogultság*, amely nem kímélte sem a mintagazdaság jellegű közép-

¹⁴ Constantinesco: i. m. 411.

¹⁵ Enciclopedia României. III. Economia națională (Cadre și producție) 304–305.: Vasiliu, Ioan C.: Structura economică a agriculturii românești.

Adatok a román földreformhoz¹⁶

Birtok- kate- gória kat. holdak- ban	A Beszterce-Naszód, Kolozs és Szolnok-Doboka vármegyékben kisajátítást szenvedett birtokok						
	száma	területe a kisajátítás előtt			kisajátított része		
		szántó, kert, rét	legelő, erdő	összesen	szántó, kert, rét	legelő, erdő	összesen
		k a t . h o l d a k b a n					
1–50	379	3852,5	1034,6	4954,0	1768,5	785,3	2561,5
50–100	22	1043,7	484,8	1622,4	693,4	323,7	1046,6
100–500	116	16470,1	12237,7	29845,9	8004,6	6331,7	14730,7
500–	70	41249,8	57817,4	104906,8	33874,5	48106,5	83645,5

birtokot, de még a kisbirtokot sem, ha magyar tulajdon volt, s különösképp nem könyörült a közösségi birtokokon: községi vagyonekon és közbirtokosságokon, egyházi, iskolai és alapítványi birtokokon, mert ezek jelentették – évszázadok előtti szerzés és adomány címén – az erdélyi magyar kultúra anyagi alapjait.

A magyar agrárstatisztikusok¹⁷ ezeknek a vonatkozásoknak a nagyrészt bőven kifejtették s a nemzetközi közvélemény is értesülhetett a kirívóbb esetekről, mint pl. arról, hogy a négy román kat. püspökség és a négy protestáns egyházkerület 314.199 kat. holdat, összes vagyonuk 84%-át veszítették el, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület törvényellenesen megfosztatott 1708 kat. hold alapítványi birtokától, a közcélú Csíki Magánjavakat egyszerűen elkobozták, a székely közbirtokosságokat megdézsmálták stb.; számos ügy, mint a Csíki Magánjavak és a háború előtt földhöz juttatott s földjük nagyrésztétől most megfosztott telepések kérdése a nemzetközi fórumokat is hosszasan foglalkoztatta¹⁸, természetesen anélkül, hogy a sérelmek érdemi jogorvoslatot nyertek volna.

¹⁶ Az Erdélyrészi Földreform Tanulmányi Bizottsága D) jelzésű kérdőíve alapján.

¹⁷ Oberding: i. m.; Móricz Miklós dr.: Az erdélyi föld sorsa. Az 1921 évi román földreform (1932) és angol nyelven: The fate of Transylvanian Soil (1934); Die rumänische Bodenreform in Siebenbürgen (1940).

¹⁸ Vö. gr. Teleki Pál m. kir. külügyminiszter jegyzéke a Szövetséges és Társult Főhatalmak budapesti megbizottjaihoz (1920. december hó 31.); gr. Bánffy Miklós m. kir. külügyminiszter jegyzéke a fenti megbizottakhoz a készülő román agrártörvénynek a kisebbségi szerződést sértő rendelkezéseivel kapcsolatosan (1921. április hó 28.); a Bocskay Szövetség panaszja a Nemzetek Szövetségéhez a romániai agrárreform ügyében (1921. október hó 7.); dr. Tornya Gyula panaszja a bánzági és erdélyi telepések, illetve a torontáli régi telepések ügyében (1925. február hó 18, illetve július hó 19.); dr. Pál Gábor és társai panaszja a Csíki Magánjavak ügyében (1929. június hó 15.), dr. Gaál Endre pötpetiőja a Csíki Magánjavak ügyében (1933. március hó 20.). L. részletesen: Dr. Mikó Imre: A romániai magyar kisebbség panaszai a Nemzetek Szövetsége előtt. Hitel, 1936. évi 3. sz. és kny. – Természetesen a fenti kérdéseknél bonyodalmasabb ügynek bizonyult az u. n. optáns-per, mely hosszú éveken át foglalkoztatta mind a hazai, mind a külföldi közvéleményt.

De az említett művek adatok híján nem foglalkozhattak részletesen a magánbirtokok kisajátítása körüli sérelmekkel. Most tehát inkább ezekre fordítjuk tekintetünket s adatgyűjtésünkben szemléltetjük a három északerdélyi megye: Beszterce-Naszód, Kolozs és Szolnok Doboka vm. idevágó adatait mutatjuk be, mert ezek az adatok igen tanulságosak. Kiténik ugyanis, hogy az erdélyi román földreform célkitűzései távolról, sem csak antifeudálisak. Az említett területen számbavett 587 kisajátítást szenvedett birtokból 379 (64%!) 50 holdon aluli kis és törpebirtok s csak 70 (12%!) 500 holdnál nagyobb közép- és nagybirtok. S a kis- és törpebirtoknál ez a kisajátítás nem enyhe simogatás, hanem testbevágó operáció, amelynek aránvai az alábbiak:

	Birtokonként átlag		
	volt a kisajátítás előtt	kisajátítás alá került	
	k a t . h o l d		
1–50 holdig	13	7	(51,7%)
50–100 „	74	48	(64,5%)
100–500 „	257	127	(49,4%)
500 holdon felül	1499	1195	(79,9%)

Ez nem antifeudalizmus! Itt más elvek és szenvedélyek érvényesültek; a nemzeti elvakultság az *a-szociális* célkitűzéseket is törvényesítette, ha *a magyar- és németellenesség* ezt megkívánta, mert a fenti birtokosok nemzetiségi statisztikája ez:

A kisajátított birtokok típusa	Ki-sajátítva összesen	A tulajdonos nemzetisége szerint			
		magyar	német	román	zsídó
a b s z o l u t s z á m o k b a n					
1 – 5 0 holdig	379	136	228	4	11
50–100 „	22	16	1	–	5
100–500 „	116	103	1	2	10
500 holdon felül	70	66	–	1	3
Összesen	587	321	230	7	29
%					
1–50 holdig	100,0	35,8	60,1	1,1	2,9
50–100 „	100,0	72,7	4,5	–	22,7
100–500 „	100,0	88,8	0,8	1,7	8,6
500 holdon felül	100,0	94,3	–	1,4	4,3
Átlag	100,0	54,6	39,1	1,2	4,9

A ROMÁNOK végrehajtotta ú. n. földreformnak egyéb fonák-ságait az alábbi néhány pontban s néhány statisztikai adatban foglalhatjuk összes

I. A kisajátított terület művelési áganként így oszlik meg¹⁹:

szántó és rét	935.283	kat. hold	29,3%
kert és szőlő	2.297	„ „	0,1 „
legelő	563.378	„ „	17,6 „
erdő	1,516.971	„ „	47,5 „
nem termő terület	53.806	„ „	1,6 „
	3,071.735	„ „	96,2 „
különböző művelési ágak	120.773	„ „	3,8 „
összesen	3,192.508	„ „	100,0 „

A „különböző művelési ágak”-hoz tartozó 120.773 kat. holdat egészében a szántó- és rétterülethez számítva s figyelembe véve a kert- és szőlőterületet!

mezőgazdasági terület	1,058.353	kat. hold	33,2 %
legelő- és erdőterület	2,080.349	„ „	65,2 „
nem termő terület	53.806	„ „	1,6 „
összesen	3.192.508	„ „	100,0 „

Tehát az erdélyi román földreform $\frac{2}{3}$ részében a legelő- és erdőterület, hangsúlyosabban az erdőterület reformját jelentette, vagyis abban a művelési ágban tördelte szét a nagyobb egységeket, amelyben a kis birtoktípusok gazdaságilag nem életképesek.

II. A kisajátított 3,192.508 kat. hold a következőképpen használtatott fel:

igényjogosultaknak	796.970	kat. hold	24,9 %
közlegelő és erdő	2,093.808	„ „	65,6 „
közérdekű rezerva	170.011	„ „	5,3 „
rendelkezésre áll	54.542	„ „	1,7 „
bérbe adva	8.584	„ „	0,2 „
terméketlen és egyéb	68.593	„ „	2,1 „

Tehát az erdélyi román földreform legfennebb csak $\frac{1}{4}$ részében igazolható oly címen, hogy a mezőgazdasági proletariátuson (az ú. n. igényjogosultakon) igyekezett segíteni; viszont részében arra töre-

¹⁹ Az összeg az *Enciclopedia* adata, a részletezés Petrini-től való (Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul 1918–1928) azzal a különbséggel, hogy a „különböző művelési ágak”-hoz tartozó területnél Petrini 46.835 kat. holdjához hozzászámítottuk a két forrás közti különbséget (73.938 kat. holdat), ami bizonyára későbbi kisajátítás folytán állt elő.

kedett, hogy a közbirtokok új csoportosítását valósítsa meg a román nemzetiségűek javát szolgáló „közlegelők és erdők” létesítésével²⁰. De még így is kevesebb volt az igénylő, sem hogy az egész kisajátított föld kiosztható lett volna²¹: a földnek 10 százaléka román intézmények és magánosok közt osztatott ki „rezerva”, „bérlet” stb. címén.

A mezőgazdasági területnél ez különösképpen szembeszökő:			
az igényjogosultak részesedése	796.970 kat. hold	75,3 %	
más címen kiosztva	261.383 „ „	24,6 „	
mégpedig: bérbeadva	8.584 „ „		
közérdekű rezerva	170.011 „ „		
rendelkezésre áll	54.542 „ „		
egyéb címen hasznosítva	28.246 „ „		

III. Végül részletesebben rá kell mutatnunk arra, hogy az erdélyi román földreform miként gondoskodott a magyar proletáriátusról. E tekintetben a hivatalos kiadványok egészen szűkszavúak. Csak annyit tudhatunk meg belőlük, hogy²²

1 holdat	kapott	67.228 igényjogosult
2 „ „	„ „	83.967 „
3 „ „	„ „	68.577 „
4 „ „	„ „	43.980 „
5 „ „	„ „	14.745 „
6 „ „	„ „	999 „
7 „ „	„ „	1.183 „

S még annyit, hogy az „igényjogosultak” sorában 78,09% volt a román, 14,83% a magyar, 52,3% a német és 1,84% az egyéb nemzetiségű²³. Az egész területre vonatkozólag ma sem tudunk többet; az északerdélyi és keletmagyarországi részekre vonatkozó újabb statisztikánk pedig még nem minden részletében ellenőrzött²⁴. Tehát a közvetett módszerhez kell folyamodnunk.

²⁰ Pl. a Kolozs és Szolnok-Doboka vm. területén eddig számbavett ilyen községi „közerdők és legelők” összes területe 73.264 kat. hold. Ebből 2,5% van magyar többségű és 55,6% román többségű községek birtokában. A maradék 41,9% olyan községek birtokában van, amelyekben a magyarság is jelentékeny arányszámú, de a románoké Arányszámú mégis fölényes.

²¹ Vö. Möricz (i. m.) idevágó részletes fejtegetéseivel, – Egyébként a később részletesen bemutatandó néhány község adatai alapján példaképpen megállapíthatjuk, hogy a földreform befejezése után a juttatottak 54,7%-a megvált a friss tulajdontól s így a földreformmal nekik juttatott föld 37,9%-a tehetősebb gazdák birtokába került, s későbbi időpontokban még többszöri tulajdonoscseré történt. Az erdélyi román parasztság még ma is, két évtizeddel a földreform után, „fortát”-nak, azaz „erőszakol”-nak hívja a földreformos földet s ha teheti, kész örömet átcsereleli olyanra, amely a nép hagyományvilágában nincs így megbélyegezve. A román földreform túlzásai és mértéktelensége folytán a tulajdonbizonytalanság forrása lett.

²² Petrini adata (i. m. 310).

²³ L' Agriculture en Roumanie, 1938. Atlas statistique.

²⁴ Kerülni akarjuk a román földreform-szakértők ama buzgóságát, hogy előzetes adatokra és ellen nem őrzött jelentések statisztikáira is bátran hivatko-

A *L'Agriculture en Roumanie* fenti arányszámai alapján megállapíthatjuk, hogy a szélesebb értelemben vett Erdélyben²⁵

	minden 100. erdélyi földnélküli	re	jutott	76,0	igényjogosult,
mégpedig:	„ 100 román	„	„	91,3	„
	„ 100 magyar	„	„	37,7	„

Ime, az arányszám értéke rögtön csökkenni kezd, mihelyt az élő társadalom adataival hozzuk összefüggésbe. S ez érthető is, hiszen a tanulmányunk elején csak a szűkebb (történeti) Erdélyre vonatkozó társadalomalkati adataink lényege nem változik akkor sem, ha nagyobb területen vizsgálódunk. Így a Romániához csatolt egész erdélyi területen

	magyar	nemet	roman
	százalékokban		
földnélküli	42,8	21,6	30,3
5 holdon aluli birtokos	17,4	18,3	26,4
5–10 holdas „ „	15,1	19,0	22,1
10–50 „ „	22,9	38,2	20,5
50–100 „ „	1,6	2,7	0,5
<i>összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A románság agrártársadalmának megosztottsága itt is arányosabb, kisbirtokos rétege erősebb, mint a magyarságé, proletáriátusa pedig kisebb a magyarságénál. És különösképpen az alsó két kategória (a földreform szempontjából az érdeklődés középpontjába került alsó két kategória) viszonya nagyon jellemző:

	magyar	német	román
	százalékokban		
földnélküli	71,1	54,0	53,4
5 holdon aluli birtokos	28,8	45,9	46,5
<i>összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A magyar agrártársadalom ilyen nagyarányú proletárizáltsága esetén a 14,83%-os részesedés alig több, mint csepp a tengerben. De hátha a román szakértők többre becsülték ezt az arányszámot, mint ami volt a valóságban. Akkor különösképpen megsínylette a magyarság ezt a földreformot. Nézzük csak! Ha elosztjuk a 14,83 %-nyi magyar juttatottat a magyar földnélküliek és az 5 holdon aluli birtokosok között fele-fele arányban, a számsor így változik:

földnélküli	57,5% (volt: 71,1%)
5 holdon aluli birtokos	42,4% (volt: 28,8%)

tak. Következésképpen minden kiadványuk más és más adatsort közöl, más és más viszonylatokat tár fel.

²⁵ Az 1. jegyzetben ismertetett szűkebb (történeti) Erdély mellett számításba vesszük a keletmagyarországi és bánági részeket is, nevezetesen: Arad, Bihar, Krassó-Szörény, Szatmár, Szilágy és Temes vm-eket. Egyébként a forrás ugyanaz: M. Stat. Közl. Uj. s. 56. k.

De ha ugyanezt a műveletet elvégezzük a román juttatottakkal, akkor az eredmény ez:

földnélküli	27,2%	(volt:	53,4%)
5 holdon aluli birtokos	72,2%	(volt:	46,5%)

vagyis e társadalmi csoportok viszonya a maximális 14,83%-os részesedés esetén is egészen átalakult – természetesen a magyarság hátrányára:

	Ha a román arányszám	Akkor a magyar arányszám megelőzőleg	arányszám most
földnélküli	100	132	211
5 holdon aluli	100	62	58

És itt nincs az az ellenvetés, hogy elméleti műveletet hajtottunk végre. Mert a juttatottak nagyobb része földnélküli volt, akkor pedig a fenti számok az egyik határértéket jelentik. Ha a négy határesetet tekintjük (**A** = a román igényjogosultak mind földnélküliek voltak, a magyar igényjogosultak földnélküliek és 5 holdon aluli birtokosok fele-fele arányban; **B** = a román és magyar igényjogosultak egyformán mind földnélküliek voltak; **C** = a román és magyar igényjogosultak egyformán földnélküliek és 5 holdon aluli birtokosok voltak fele-fele arányban; **D** = a román igényjogosultak földnélküliek és 5 holdon aluli birtokosok voltak fele-fele arányban, a magyar igényjogosultak pedig mind földnélküliek), akkor a fenti index változásai az alábbiak:

Kategória	Ha a román arányszám	Akkor a magyar arányszám			
		A	B	C	D
		e s e t b e n			
Földnélküli	100	495	426	211	182
5 holdon aluli	100	48	57	58	69

A földnélküliek indexe mindenik esetben rosszabb a földreform előttinél (132), az 5 holdon aluliaknál pedig csak abban az abszurd esetben állna elő valami csekély javulás, ha a román igényjogosultak száma fele-fele arányban oszlott volna meg a két kategória között, a magyaroknál pedig az egész részesedés a földnélküliek javára történt volna.

A hátrány azonban nemcsak abban érte a magyarságot, hogy a földreform következtében társadalmi alkata a románsághoz viszonyítva még aránytalanabb lett, mint volt, – hanem főként abban, hogy a románság messze arányszámán felül jutott földbirtokhoz. Néhány község részletes adatsorát mellékeljük szemléltetőül. A községek a Magyarországhoz visszacsatolt északerdélyi és keletmagyarországi terület különböző vidékeiről valók és általában típusok. Van közöttük erősen magyar és erősen román község és vannak vegyes községek is. Van közöttük olyan, amelynek jó a földje és

Adatok a román földreformhoz.²⁶

Község	A lakosság száma 1910-ben			Összes	Ma- gyar	román	Összes	Magyar	Román
	össze- sen	ma- gyar	román						
<i>Bihar vm.</i>									
Czéczke	611	367	238	135	1	134	156,6	2,0	154,6
Körösgyéres	1932	280	1641	709	14	693	2093,5	42,0	2046,8
Vedresábrány	644	321	317	155	93 ²⁷	58	326,8	170,2 ²⁷	145,4
<i>Kolozs vm.</i>									
Bánffyhunyard	5194	4699	451	587	181	401	574,9	174,0	397,8
Csucsá	2001	437	1543	197	1	196	561,0	3,0	558,0
Hidalmás	1484	727	729	226	28	198	486,9	45,8	441,1
Kajántó	1213	742	471	213	62	251	603,0	95,5	507,5
Középlak	903	544	359	102	15	87	141,5	25,0	116,5
Válaszút	1447	592	844	330	96	234	671,9	148,9	523,0
<i>Maros-T. vm.</i>									
Meggyesfalva	1262	463	699	186	31	155	378,8	32,0	346,8
Nagyernye	1615	1583	31	134	101	33	147,4	107,7	39,7
<i>Szatmár vm.</i>									
Apa	2532	797	1732	741	102	632	1069,1	158,4	893,4
Mikola	1896	1885	1	179	133	45	819,6	275,5	543,8
Sz. Zsadány	1568	234	1316	293	1	289	1049,0	5,3	1037,6
	%								
Czéczke	100	60	39	100	*	99	100	1	98
Körösgyéres	100	15	85	100	2	97	100	2	98
Vedresábrány	100	50	49	100	60 ²⁷	38	100	52 ²⁷	44
Bánffyhunyard	100	90	9	100	31	68	100	30	69
Csucsá	100	21	77	100	*	99	100	*	99
Hidalmás	100	49	49	100	12	87	100	9	90
Kajántó	100	61	38	100	19	80	100	16	84
Középlak	100	60	39	100	14	85	100	17	82
Válaszút	100	41	58	100	29	71	100	22	77
Meggyesfalva	100	37	56	100	17	83	100	8	92
Nagyernye	100	98	2	100	75	23	100	73	27
Apa	100	31	68	100	14	85	100	14	83
Mikola	100	99	*	100	74	25	100	33	66
Sz. Zsadány	100	15	83	100	*	98	100	*	98

fejlett a mezőgazdasági kultúrája, de van olyan is, amelynek sovány a határa s elmaradottabb a gazdatudományban. Minden szempontból mérlegeltük a helyzetet, amikor e 14 községben megállapodtunk.

Az arányszámokban itt jelentkező elferdülések a román föld-reform gyakorlatának ismerői előtt egyáltalán nem meglepők. A község és a vidék etnikai jellege nem játszott szerepet e nagyarányú földbirtokpolitikai aktusnál, a juttatottak száma és részesedése közt jelentkező (másutt ennél sokkal kirívóbb) különbség pedig könnyen magyarázható azzal a politikai megfontolással, hogy *formailag a magyarságot is részesíteni kell*. Mi sem jellemzőbb, mint az alábbi index-sor, a juttatottak számát és részesedését kifejező indexek átlagai (a lakosság nemzetiségi arányszámához viszonyítva úgy, hogy a nemzetiségi arányszámot egyenlőnek vettük százal):

	A földhöz juttatás mértékének indexe	
	a magyarságnál	a románságnál
<i>Bihar vm.:</i>		
Czéczke	1	252
Kőrösgyéres	13	114
Vedresábrány	112 ²⁸	83
<i>Kolozs vm.:</i>		
Bánffyhunяд	34	761
Csucsá	2	128
Hidalmás	21	180
Kajántó	28	215
Középlak	25	214
Válaszút	62	127
<i>Maros-Torda vm.:</i>		
Meggyesfalva	34	156
Nagyernye	75	1300
<i>Szatmár vm.:</i>		
Apa	45	123
Mikola	54	75833
Szatmárzsadány	3	118

²⁶ Az Erdélyrészi Földreform Tanulmányi Bizottsága C) jelzésű kérdőívei alapján. Az arányszámoknál *-gal jelezve, ha 1%-on aluli az arányszám.

²⁷ A földosztás későbbi revíziója során 19 magyar juttatottat megfosztottak részesedésétől, illetve egyrészüket nem is helyezték birtokba, bár a parcellákat nevükre telekkönyvezték. (Gyakori eset ez a román földreform gyakorlatában azzal a céllal, hogy a külföld számára készített nemzetiségi földreform-statisztikáknak valamelyes írásbeli alapot teremtsenek!) Tehát a vedresábrányi magyar juttatottak száma nem 93, hanem csak 74 s ezek részesedése összesen 136,2 kat. hold. Arányszámokban: a magyar juttatottak arányszáma 54%, viszont a magyar részesedésarány száma 46%.

²⁸ Az előző jegyzetben közölt körülmény folytán ez az index valójában csak 100.

A TÉNYEK LOGIKÁJÁNAK nincs szerepe az erdélyi román földreformban; itt csak az *elvek és a szenvedélyek logikája* érvényesült:

az erdélyi magyar kultúra fejlettebb, mint a román,
ez a kultúrfölény román nemzeti szempontból veszedelmes,
elő kell segíteni tehát a nivellálódást,

de a nivellálódás csak abban az esetben remélhető, ha az erdélyi magyar kultúra elveszíti anyagi alapjait,

tehát *oda kell hatni, hogy az erdélyi magyarság elszegényedjék.*

És ez az utóbbi valójában sikerült, habár a várt eredmény nélkül, mert az erdélyi magyar kultúra összeroskadása nem következett be. De a rombolás így is teljes értékű volt, hiszen az elszegényedés következtében a magyar proletáriátus meghatványozódott – nemcsak a falvakon, de a városokban is, hol a földreformnak megfelelője más síkon az ipari és kereskedelmi üzemek racionalizálása, a magyar munkást szélnek bocsátó „nemzeti munkavédelem” és a „nyelvvizsgáztatás” – minden fokon, az útkaparótól egészen a szabadfogalkozású értelmiségi egyénig.

A románság képviselte „szociális gondolat”-nak ez a valósága. Erőszakos nacionalizálás, mesterséges nivelláció s ami mind ebből következik: a tények logikájának sutbavetése, annak a logikának, amelynek értelmében éppen a magyar proletáriátus szorult rá a gyámolításra s a földkérdés vonalán – mint már mondtuk – Erdélyben elsősorban *magyar szempontu* részleges földreformra és földbirtokpolitikai kiigazításra lett volna szükség, hogy *telepítés* segítségével a magyar agrárnépesség arányosabb területi elosztottsága megvalósuljon s ezzel a magyar agrárproletáriátus kérdése is a megoldás útjára lépjen.

Azonban: *ami késik, nem mulik* – mondja a magyar közmondás s a magyar kir. miniszterelnök egyik legutóbbi parlamenti beszédéből kicsendül, hogy a magyar kormányzat helyreállítani óhajtja a tények logikáját: „Az új európai rend alkotó eleme a húsz éven át elszenvedett *jogtalanságok jóvátétele* s aki ennek elleneszegül, az új európai rendnek akar gátat vetni”.

Új reformok küszöbén állunk. Az elmúlt év folyamán az arra hivatott szerv (*az Erdélyrészi Földreform Tanulmányi Bizottsága*) tudományos vizsgálódást folytatott és most már valóságban következhetik a korrekció, a *a jóvátétel*, amit Erdély gazdasági érdeke épp úgy megkíván, mint az erdélyi társadalom egyensúlya és az erdélyi magyarság vitális szüksége. Mert számításba kell vennünk, hogy az erdélyi román földreform romboló hatása nem kímélte meg magát a mezőgazdaságot sem, miként a szakemberek már többször rámutattak. A talajművelés visszaesett, a terméseredmények leromlottak s a mezőgazdasági kultúrában nagy szakadék keletkezett²⁹, mely-

²⁹ Részletesen kifejti *Vita Sándor*: Erdély mezőgazdaságának helyzetképe (1939), hol rámutat pl. arra, hogy a főbb mezőgazdasági termésátlagokban az alábbi változások következtek be:

	búza	rozs	árpa	zab	tengeri
1910–13	10,77	10,70	13,90	12,50	16,80
1932–37	10,37	10,02	10,43	9,68	11,25

nek katasztrofálissá válását alig tudta megakadályozni az erdélyi magyar agrárius réteg nagy szervezete, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület.

Az erdélyi román földreform reformja tehát

1) meg akarja valósítani Erdély mezőgazdaságának regenerálását,

2) egyensúlyba akarja hozni az elproletarizált erdélyi magyar társadalmat, és

3) biztosítani akarja az erdélyi magyarság és egyben Erdély kultúrájának anyagi alapjait.

Dr. VENCZEL JÓZSEF.